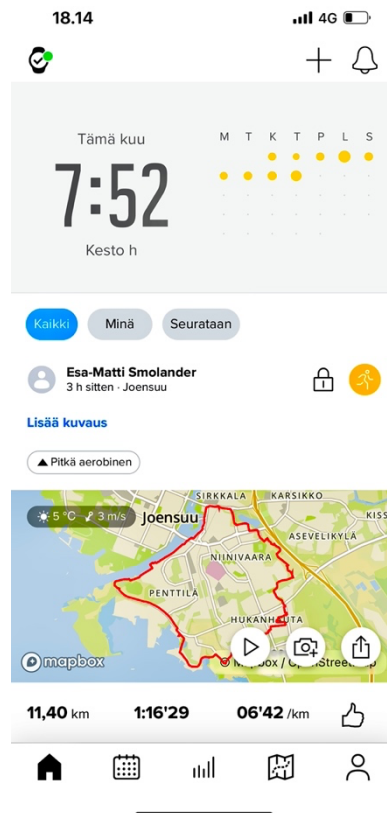

Arki ja taide

ESA-MATTI SMOLANDER

TIIVISTELMÄ

PÄIVÄYS: 13.5.2024

TEKIJÄ Esa-Matti Smolander	KOULUTUS- TAI MAISTERIOHJELMA Ohjauksen koulutusohjelma
KIRJALLISEN OSION / TUTKIELMAN NIMI Arki ja taide	KIRJALLISEN TYÖN SIVUMÄÄRÄ (SIS. LIITTEET) 43 s.
TAITEELLISEN / TAITEELLIS-PEDAGOGISEN TYÖN NIMI <i>Kaksi sisarta.</i> Teatterikorkeakoulun ja Teatteri Vanhan Jukon yhteistuotanto. Teatteri Vanha Juko, Lahti. Ensi-ilta 5.3.2022. Taiteellinen osio on Teatterikorkeakoulun tuotantoa ☒ Taiteellinen osio ei ole Teatterikorkeakoulun tuotantoa (tekijänoikeuksista on sovittu) ☐ Taiteellisesta osiosta ei ole tallennetta ☐	
<p>Tämä opinnäytteen kirjallinen osio koostuu työpäiväkirjamerkinnoistä ja kahdesta haastattelusta.</p> <p>Ensimmäisessä luvussa avaan lähtökohtiani tämän opinnäytteen kirjoittamiseen ja käsittelen Rovaniemen kaupunginteatteriä ohjaamani <i>Rakkaudesta lajiin</i> -esityksen tekoprosessia.</p> <p>Toisessa luvussa käsittelen Lahden kaupunginteatteriä ohjaamani <i>Lokki</i> -esityksen tekoprosessia ja taiteellisen opinnäytteeni, <i>Kaksi sisarta</i> -esityksen, tekoprosessia.</p> <p>Kolmannessa luvussa kerron syntymäpäivästäni.</p> <p>Neljännessä luvussa on Hannu-Pekka Björkmanin haastattelu.</p> <p>Viidennessä luvussa on Reima Hirvosen haastattelu.</p> <p>Kuudennessä luvussa käyn tämän opinnäytteen lopuksi läpi haastattelujen herättämiä ajatuksia ja koulussa oppimiani asioita.</p>	
ASIASANAT Teatteri, ohjaajantaide, arki, kuolema, liikunta, lapsuus.	

SISÄLLYSLUETTELO

1. TORSTAI 18.4.2024	5
2. TORSTAI 25.4.2024	12
3. TIISTAI 30.4.2024	17
4. TIISTAI 7.5.2024	20
5. TORSTAI 9.5.2024	30
6. PERJANTAI 10.5.2024	40
7. LÄHDELUETTELO	42

NINA

Kostja, nyt minä tiedän, että meidän työssämme, oli se sitten näyttelemistä tai kirjoittamista, tärkeintä ei ole maine, ei kunnia, ei mikään mistä olen uneksinut, vaan se, että jaksaa, että kantaa ristinsä ja uskoo. Ja minä uskon, eikä minuun koske enää niin kovasti ja kun ajattelen kutsumustani, en pelkää elämää.

(Lokki. Neljäs näytös.)

1. TORSTAI 18.4.2024

Istun junassa ystäväni Iida Ukkolan kanssa. Aurinko paistaa, taivas on sininen ja pellot täynnä lintuja. Kaikkialla tulvii. Seuraavana Kokkola. Menemme junalla Ouluun ja sieltä autolla Tornioon. Illalla on yhdessä tekemämme esityksen viimeinen näytäntö. Esityksen nimi on *Rakkaudesta lajiin*. Tekstin on kirjoittanut ystävämme Veikka Heinonen. Näytelmä kertoo taiteesta ja urheilusta ja äärimmäisen intohimoisista ihmisistä, teatterihullusta isästä ja jalkapallohullusta tyttärestä. Esityksessä riidellään paljon. Ensi-ilta oli Rovaniemen kaupunginteatterissa viime syksynä. Esitys on kiertänyt koko talven ympäri Pohjois-Suomea, on käyty Utsjoella, Muoniossa, Pellossa, Sodankylässä, Kilpisjärvellä, Ivalossa ja Inarissa, ihan joka paikassa. Viimeinen esitys on Torniossa tänä iltana. Matkustamme vielä kerran katsomaan esitystä, ennen kuin se katoaa.

Iida ja Veikka olivat kanssani samalla vuosikurssilla Teatterikorkeakoulussa, olemme tehneet useita esityksiä yhdessä koulussa ja sen jälkeen. He ovat valmistuneet jo vuosia sitten, Iida pukusuunnittelijaksi ja Veikka näytelmäkirjailijaksi. Itse olen yhä koulussa, kasiluokalla. Olen toiminut samaan aikaan opintojen kanssa taiteellisena johtajana Teatteri Vanhassa Jukossa, Lahdessa. Kahden hyvin erilaisen roolin, opiskelijan ja taiteellisen johtajan, sovittaminen yhteen on ollut haastavaa. Erityisesti korona-aika oli aikamoista mankeliä. Koulu jäi taka-alalle ja kirjallinen opinnäyte kirjoittamatta.

Nyt minulla on kolme viikkoa aikaa kirjoittaa muiden töiden välissä. Se on juuri sopiva aikamäärä kirjallisen tekemiseen, ei voi puskea liikaa ja tavoitella täydellisyyttä, vaan on pakko ottaa rennommin ja hyväksyä olosuhteet. Näillä mennään. Olen ajatellut, että pidän työpäiväkirjaa nämä kolme viikkoa, silloin kun vain ehdin kirjoittaa. Kirjoitan ylös asioita, joita olen ajatellut ja joihin olen törmännyt näinä päivinä. Lisäksi haluaisin tehdä pari haastattelua. Koostan lopputyön sitten näiden materiaalien pohjalta. Tästä tulee todella erilainen, kuin aikanaan suunnittelin, mutta se on hyvä. Haaveilin, että ehtisin ajatella rauhassa ja kirjoittaa hitaasti, lukea ja tutkia asioita, mutta työpaineiden takia se ei ole missään vaiheessa ollut mahdollista, olen joutunut yhä uudelleen siirtämään kirjallisen lopputyön tekemistä ja samalla valmistumista. Lopulta tästä jatkuvasta kiireestä ja paineesta tuli lähtökohta ja muoto koko tälle lopputyölle. Miten

voisin tehdä taiteilijan työtä toisin? Miten voisin tehdä tämän lopputyön toisin? Miten voisin muuttaa elämäni? Kaikki mitä kirjoitan, on pelkästään omaa henkilökohtaista tulkintaani, mielipiteitä ja kokemuksia. Tämä lopputyö on hyvin epätieteellinen ja eitutkimuksellinen. Haluaisin haastatella jo pidemmän uran tehneitä taiteilijoita ja toivon, että sitä kautta haastattelut tuovat tähän lopputyöhön erilaisia näkökulmia taiteilijana olemisesta.

Junan ikkunasta näkyy järvi. Kuusia, kirkas aurinko, mustaa vettä ja sen päällä valkoisia jäälauttoja. Kaksi poikaa kävelee liukastellen suurella jäälautalla. Heillä on päällään mustat, kimmeltävät märkäpuvut. Vettä tippuu puvuista jäälle. He näyttävät Denis Villeneuven *Dune*-elokuvien hahmoilta. Rannalla on talven jäljiltä autio ja kuollut golfkenttä. Pojat yrittävät pysyä pystyssä jäällä ja nauravat. Aurinko paistaa ja katoaa. Pojat katoavat myös. Iidakin on kadonnut. On pimeää. Päivä on hujahtanut ohi ja yhtäkkiä on jo yö.

Näin käy minulle nykyään usein, on niin paljon tekemistä ja kiirettä, että aika katoaa ja havahdun yhtäkkiä jostakin ihan toisesta ajasta ja paikasta. Tunteja on kulunut, tai pahimmillaan koko päivä tai viikko. Istun yöjunassa matkalla takaisin Helsinkiin. Olen väsynyt ja tuijotan pimeyteen ikkunan takana. Iida jäi Ouluun äitinsä luokse, sain kyydin rautatieasemalle. Ravintolavaunu on täynnä porukkaa. Huutoa, naurua ja ölinää. Kaikki ovat humalassa. Ostin paikan makuuvaunusta, että saan nukuttua mahdollisimman paljon, maksoi mitä maksoi. Nykyään arvostan unta koko ajan enemmän ja enemmän. Kun saa nukuttua yöllä, voi yön jälkeen mennä aamulla lenkille ja juosta, sillä tavalla koko tuleva päivä on parempi.

Oli hienoa nähdä esitys vielä kerran. Torniossa oli vielä lunta ja joki jäässä. Ja meri. Kiertueteatteri on romanttinen juttu. Siinä tiivistyy monta teatterin ydinasiaa. Monissa esityspaikoissa melkein kaikki pienen kylän asukkaat kokoontuvat katsomaan esitystä. Ja esitys saattaa olla monille ainoa, jonka he näkevät koko vuoden aikana. Ei se ole niin justinsa, onko joku spotti millilleen oikeassa kulmassa tai näyttämökuva viimeisen päälle hiottu, tärkeintä on, että porukat kokoontuvat yhteen ja näkevät esityksen. Torniossa katsojia oli ehkä kolmekymmentä. Esitys oli koulun auditoriossa. Oli mukavaa jutella ihmisten kanssa esityksen jälkeen. Jotkut nauroivat, olivat liikuttuneita

ja tykkäsivät, jotkut paheksuivat, tuhisivat ja sanoivat että älytöntä sohelamista ja huutamista.

Roudauksen jälkeen sanottiin kiitokset ja halattiin. Bensa kärysi ja bussin moottori rumpsutti taustalla. Oli hienoa nähdä työryhmää vielä kerran. Toivottavasti vielä joskus nähdään. Sitten porukat hyppäsivät bussiin ja bussi kaasutti koulun pihasta kadulle ja kääntyi kohti Rovaniemeä ja katosi. Iidan kanssa seisottiin hetki koulun pihalla hiljaa ja ajeltiin sitten takaisin Ouluun. Minulle jäi sattumalta taskuun esityksemme käsiohjelma. Luen sitä nyt täällä yöjunassa. Kaikkien ihmisten nimet, joiden kanssa teimme yhdessä esityksen. Ohjaajan sana. Olin kirjoittanut käsiohjelmaan näin.

OHJAAJAN SANA

Ulkona paistaa aurinko.

Taivas on sininen ja ilma on kylmä, näin on ollut täällä joka päivä.

Syksy tulee.

Veikkausliigakausi lähestyy loppuaan, Euroopassa kausi on vasta alkamassa.

Illalla meillä on ensi-ilta.

Istun yleisölämpöön reunassa, ison ikkunan ääressä.

Kirjasto, puut, kirkon torni.

Tämä on yksi lempipaikoistani täällä teatterissa.

Tässä on aina rauhallista.

On ollut hienoa tutustua tämän loppukesän aikana Rovaniemeen.

Täällä on hienoja ihmisiä ja tämä on hirmu kaunis paikka.

Olen ollut täällä onnellinen.

Meillä on ollut tosi hyvä työtyhmä, minusta on ollut joka päivä hauskaa tulla töihin.

Olemme tehneet paljon hommia, joka päivä ja joka ilta.

Aamuisin olen juossut lenkkiä joen rannassa.

Kotimatalla Keskuskentän iltavalot.

Olen monesti pysähtynyt katsomaan joukkueiden harjoituksia.

Viikonloppuisin sauna ja jokeen uimaan.

Minun joukkueeni on aina ollut Leeds United.

Muutamia vuosia sitten Leedsillä oli maailman paras valmentaja, Marcelo Bielsa.

Nousimme Bielsan johdolla takaisin Valioliigaan.

Juhlien jälkeen häneltä kysyttiin, että miltä nyt tuntuu.

Minusta tuntuu nyt samalta.

”It was beautiful.

Everything that happened here was so beautiful.

And it will always be, so very beautiful.”

Rovaniemellä 8.9.2023

Esa-Matti Smolander

Ohjaaja

(Rakkaudesta lajiin. Käsiohjelma.)

Mielestäni toteuduin ohjaajana tässä prosessissa poikkeuksellisella tavalla. Olen ylpeä esityksestä, jonka teimme, ja siitä, miten sen teimme. Työskentely oli rentoa ja keskittyntä samaan aikaan. Pysyimme hyvin aikataulussa ja harjoituksissa oli paljon energiaa. Meillä oli hauskaa yhdessä. Keskustelimme paljon ja ihmiset uskalsivat jakaa mielipiteitään, ehdottaa asioita ja olla eri mieltä. Teatterin tekeminen on kokemukseni mukaan rankkaa työtä ja harvoin helppoa. Miksi kaikki meni tällä kertaa näin hyvin?

Olen miettinyt tätä ja olen sitä mieltä, että vastaus on arki. Olen kuvannut käsiohjelmaan kirjoittamassani tekstissä arkea ja kokemustani arjesta teatterityössä Rovaniemellä. Äiti on aina sanonut, että hyvä arki on tärkein asia elämässä. Arki voi kantaa ihmistä ja siksi kannattaa tehdä niitä asioita, joista tulee rauhallinen ja hyvä olla. Jos arki on hyvää, ihminen on onnellinen. Ei sillä, että ihmisen tai taiteilijan tulisi tavoitella elämässään onnellisuutta. Mutta taiteilijuus on arkea. Elämäni ja se miten sitä elän, arki, jota elän, joko rakentaa ja suojelee mahdollisuutta tehdä taidetta ja taiteilijan työtä, tai purkaa ja rikkoo sitä. Jokaisesta prosessista oppii toimivia työtapoja ja huomaa myös, miten asioita ei kannata tehdä seuraavalla kerralla. Sitten kokeilee taas jotain

muuta ja oppii lisää. Kolme asiaa jäi erityisesti mukaani *Rakkaudesta lajiin* -esityksen tekemisestä.

Ensimmäinen asia on se, että asuin koko harjoituskauden ajan Rovaniemellä. Matkustin yhtenä viikonloppuna Tampereelle Teatterikesään, mutta muuten olin Rovaniemellä ensimmäisestä harjoituksesta ensi-iltaan, myös kaikki viikonloput, vaikka ne olivatkin vapaita. Tämä tuntui hyvällä tavalla sitoutumiselta prosessiin, rauhoitti kaikkea ja mahdollisti oman arjen muodostumisen uuteen kaupunkiin ja työpaikkaan. Ehdin tutustua uuteen teatteriin ja sen ihmisiin yllättävän paljon, ei ollut kiire minnekään. Ehdin kyselymään kuulumisia, että miten Suurella edistyy *Kirka, surun pyyhkit silmistäni* -musikaalin kanssa ja milloin uusi teatterinjohtaja aloittaa ja niin edelleen ja niin edelleen. Ja tutustuin myös uuteen kaupunkiin, opin mitkä joukkueet harjoittelevat minäkin iltana Keskuskentällä. Saatoin istua kotimatalla pitkään kentän laidalla, ihan vain katselemassa jalkapalloharjoituksia ja illan pimenemistä. Enkä miettinyt yhtään mitään, olin vaan.

Toinen asia on se, että pidin viikonloput vapaana. Liian lyhyen kesäloman jälkeen tuntui, että jotakin täytyy muuttaa omassa ajankäytössä. Teimme kesälomalla ystäväporukalla lomareissun Pohjois-Italiaan. Olin odottanut reissua innoissani koko kevään ja kun vihdoinkin pääsimme matkaan, olin koko reissun ajan viulunkielenä ja todella vittuuntuneena, koska olin niin väsynyt monen vuoden työputkesta ja kouluputkesta ja koronapandemiaputkesta ja henkilökohtaisen elämän haasteista ja ihan kaikesta. Yksi elämäni peruslainalaisuus oli jo monen vuoden ajan ollut se, että työviikko kestää seitsemän päivää, vapaata on kesällä ja jouluna. En tiedä missä vaiheessa asiat muuttuivat sellaisiksi, mutta sellaista elämäni oli jo monta vuotta ollut. Viikot solmiutuivat yhteen, rajat katosivat, aika menetti väärällä tavalla merkityksensä ja asiat alkoivat kasautua kuukausi kuukaudelta ja vuosi vuodelta. Ihmiset, ystävät ja perhe jäivät yhä etäämmälle omasta elämästäni. Nukuin huonosti, söin huonosti ja voin kaikin tavoin todella huonosti, mutta kierrettä oli hankala katkaista. Ennen Rovaniemelle matkustamista päätin, että pidän siellä kaikki viikonloput vapaana, enkä tee viikonloppuisin mitään työhön liittyvää. Se oli hyvä päätös. Rajat alkoivat palata takaisin, viikonloppua alkoi taas odottaa, koska silloin sai tehdä ihan mitä haluaa, sai käydä saunomassa ja uimassa ja elokuvissa ja pitkällä lenkillä. Samalla tavalla

työviikon alkua alkoi odottaa innoissaan, että pääsee takaisin teatterille ja harjoituksiin. Huomasin myös, että saan paljon enemmän tehtyä paljon vähemmässä ajassa, kun työnteolla on yksinkertaiset rajat.

Kolmas asia on se, että juoksin joka aamu. Liikunta on ollut minulle yksi elämäni tärkeimmistä asioista ihan pienestä lapsesta saakka, olen aina pelannut jalkapalloa ja purkanut ahdistusta ja stressiä liikkumalla, mutta nyt myös liikunta oli kadonnut elämästäni viimeisten vuosien aikana, vaikka olisin tarvinnut sitä ehkä enemmän kuin koskaan. Muutin Rovaniemellä tietoisesti omia prioriteettejani liikunnan suhteen. Päätin juosta aamuisin, että mikään työasia tai kiire ei menisi liikkumisen edelle. Juoksulenkki ensimmäiseksi aamulla, ennen harjoituksiin menemistä, vaikutti paljon koko loppupäivään. Olin mielestäni paljon parempi taiteilija ja ohjaaja, kun keho oli lämmin ja auki, suhtauduin asioihin rennommin ja näin asioita tarkemmin, luotin intuitioon, tartuin impulsseihin ja ennen kaikkea ajattelin itsestäni ja muista lempeämmin. Juoksemisen lisäksi kävin usein joessa uimassa harjoitusten välissä tai jälkeen. Vesi oli viileää ensimmäisellä harjoitusviikolla ja ihan jääkylmää viimeisellä. Viikonloppuisin kävimme saunomassa ja uimassa kauempana keskustasta. Kylmä vesi ja sauna tyhjensivät pään ja auttoivat palautumaan.

Ajattelen, että nämä kolme asiaa muodostivat pohjan koko ohjaustyölle Rovaniemellä. Pysähtyminen yhteen paikkaan, työn äärelle, oman ajankäytön yksinkertainen rajaaminen ja juokseminen joka aamu, työn tekeminen oman kehon kautta. Kaikki hyvät päätökset, kohtaamiset, läsnäolo, rentous paineen alla ja kaikki ohjaukselliset oivallukset ovat seurausta näistä yksinkertaisista periaatteista ja valinnoista. Rauhassa täällä kaikki tämä aika. Viikonloppuna omaa aikaa. Ja aamulla lenkille.

Muistin Rovaniemellä taas, että parhaimmillaan teatterin tekeminen on hyvin yksinkertaista. Nyt kun sitä miettii tässä, yliväsyneenä ja yksin yöjunassa, kiireen ja melun keskellä, kun on jälleen syöksymässä paikasta toiseen, niin yksinkertaisuus tuntuu todella kaukaiselta ja kallisarvoiselta. Oma arkeni on usein ollut kaikkea muuta kuin yksinkertaista. Pahimmillaan asiat ovat tuntuneet loputtoman monimutkaisilta ja kiire on ollut ihan helvetillistä. Pyrin nykyään tavoittelemaan yksinkertaisempaa arkea. Usein jo pelkkä oman energian suuntaaminen toisin, yksinkertaisempi lähestymistapa

asioihin, voi auttaa paljon. Olen tässä niin rauhassa, kuin juuri nyt on mahdollista. Viikonloppuna teen jotain mukavaa. Ja ensi viikolla lenkille, kun on taas enemmän aikaa.

Seuraavana Kokkola. Ravintolavaunu on yhä täynnä huutoa, naurua ja ölinää. Kaikki ovat vielä enemmän humalassa. Nyt nukkumaan.

Rakkaudesta lajiin. Kuvassa näyttelijät Kari Koivukangas ja Karoliina Surma-aho.
Valokuva: Petri Teppo

2. TORSTAI 25.4.2024

Istun taas junassa. Tänään oli viimeinen esitys *Lokista*, toisesta viime vuonna ohjaamastani esityksestä, tällä kertaa Lahden kaupunginteatterissa. Tänään tuli myös suru-uutinen, Kaisa Korhonen on kuollut aikaisemmin päivällä. En koskaan tavannut häntä, mutta hän oli paljon läsnä omien opettajieni puheissa. Hän oli opettanut monia ihmisiä, jotka ovat itselleni tärkeitä opettajia ja ovat opettaneet minulle ohjaajantaidetta. Hän oli myös ohjannut edellisen *Lokin* Lahden kaupunginteatteriin, kolmekymmentä vuotta sitten. Se oli ensimmäinen asia, joka minulle sanottiin raamipalaverissa, ennen harjoitusten alkua.

Meidän viimeinen esityksemme oli matinea lukiolaisille. Esityksen jälkeen näyttämöhenkilökunta alkoi heti purkaa lavasteita. Sanottiin kiitokset ja halattiin siinä siivouksen ja purkamisen lomassa. Näyttelijät juoksivat nopeasti suihkuun ja syömään, että ehtivät ajoissa iltaharjoituksiin. Osa itki mennessään. Tämän päivän erilaiset puolet tuntuvat käsittämättömiltä. Lähijunan tummennetun ikkunan takana avautuu suomalaisema, harmaata taivasta, likaista vettä ja kiemurtelevia juuria. Koko viikon on satanut lunta vaakatasossa. Tuntuu, että kevät ei tule koskaan.

Halusin tehdä *Lokin* nimenomaan nyt, koska olen rakastunut. Ja olen valmistumassa ammattiin Teatterikorkeakoulusta. Tuntui tärkeältä päästä käsittelemään taiteilijuutta ja rakkautta, toteutumista ja tuhoutumista, juuri tässä elämänvaiheessa. Luimme Lahden kaupunginteatterin edellisen johtajan Ilkka Laasosen kanssa varmaan ainakin kaksikymmentä näytelmätekstiä, oli brittidraamaa, viime vuosina Helsingissä tehtyjä kotimaisia uudempia draamatekstejä, amerikkalaista draamaa ja erilaisia varmoja ohjelmistollisia vaihtoehtoja. Ehdotin aina välissä, että jos kuitenkin voisin tehdä tämän *Lokin*, se tuntuu nyt oikealta. Lopulta Ilkka myöntyi ja antoi luvan. Olen onnellinen, että sain mahdollisuuden tehdä oman klassikkosovituksen prosessilähtöisesti isolle teatterille.

Harjoittelimme esitystä keväällä ja syksyllä 2023. Välissä oli kesäloma ja sen jälkeen vielä harjoituskausi Rovaniemellä, sieltä sain hyvät lähdöt tähän prosessiin, tuntui selkeältä ja rauhalliselta. Esityksen pohjana meillä oli Lauri Siparin suomennos, jonka

sovittamiseen sain vapaat kädet. Kirjoitin sovitusta ensi-iltaviikolle asti, toin kohtauksia harjoituksiin, teimme niitä yhdessä eteenpäin näyttelijöiden kanssa ja sitten kirjoitin kaiken kokeilujemme pohjalta uudestaan, ja tätä toistettiin, kunnes valmis muoto löytyi. Koko sovitus rakentui tätä kautta. Jotkut asiat löytyivät nopeammin, joitakin viilattiin loppuun saakka. Kirjoitin aamuisin ennen harjoituksia, iltapäivisin harjoitusten välissä ja öisin harjoitusten jälkeen.

Teimme myös demoja ja kohtauskokeiluja tekstin ulkopuolelta, lauloimme karaokea ja esitimme toisillemme imeliä rakkauslauluja. Monet demoista ja karaokekappaleista päätyivät jossakin muodossa osaksi esitystä. Kaikki näyttelijät näyttelivät aluksi kaikkia rooleja ja monissa kohtauksissa henkilöitä monistettiin, esimerkiksi niin, että lavalla saattoi olla samaan aikaan vaikka seitsemän Kostjaa tai kolme Mashaa. Henkilöiden monistaminen jäi mukaan valmiiseen esitykseen, mutta jokaiselle näyttelijälle valikoitui myös oma rooli, jonka kaaresta hänellä oli päävastuu läpi esityksen.

Koko harjoitusprosessin suurin kriisi syntyi, kun tein päätökset siitä, kenellä on päävastuu mistäkin roolista. Osa työryhmästä reagoi roolitukseen voimakkaasti, jotkut näyttelijöistä olivat selkeästi surullisia ja pettyneitä, minkä ymmärsin hyvin. Yleensä isojen laitosteattereiden tuotantorakenteessa toimitaan niin, että henkilökunnan ilmoitustaululle tulee lista roolituksesta ennen harjoituskauden alkua ja sillä mennään. Prosessi, jossa roolitus oli pitkään auki, toi ihmisissä esiin erilaisia toiveita ja haaveita, joista monet eivät sitten toteutuneetkaan valmiissa esityksessä. Minusta on ohjaajana tärkeää tehdä päätöksiä sillä periaatteella, että saamme tehtyä mahdollisimman voimakkaan esityksen, eikä se aina mene yksin ihmisten henkilökohtaisten toiveiden mukaan. Osittain ihmisten henkilökohtaiset toiveet ja taiteellisesti mielestäni meille paras vaihtoehto olivat yhtäläisiä, mutta monesti myös eivät ja silloin se on kill your darlings. Ohjauksellisesti viikko, jollain roolitus lyötiin lukkoon, oli ehdottomasti koko prosessin vaikein ja raskain. Pysin ottamaan vastaan ihmisten reaktioita ja samaan aikaan suuntaamaan ryhmän energiaa harjoittelua kohti. Hiljalleen homma lähti taas rullaamaan, kun ensin oli purkauduttu. Olen ylpeä siitä, että en tehnyt taiteellisia myönnytyksiä, vaikka paine oli hetkittäin kova. Mielestäni työryhmä oli lopulta myös ylpeä esityksestä, jonka yhdessä teimme ja se varmasti auttoi kaikkia käsittelemään rakentavasti prosessin esiin nostamia vaikeita tunteita.

Minulle esityksemme tärkein kohta oli Ninan ja Kostjan esitys ja halusin, että se tehtiin mahdollisimman rehellisesti ja tosissaan, ilman ironiaa, että katsokaa äiti ja isä, me on tehty tällainen juttu. Ja vastaavasti Ninan ja Kostjan viimeinen kohta, jonka jälkeen Kostja repii kaiken mitä on kirjoittanut ja ampuu itsensä, että se tehtiin samalla tavalla, rehellisesti ja suoraan sydäimestä. Muut esityksemme kohtaukset olivat voimakkaan teatterillisia ja isoja, mutta nämä kaksi pudotettua kohtausta, toinen esityksen alussa ja toinen lopussa, olivat omat kiinnekohtani ohjaajana. Lisäksi minulle oli tärkeää saada väliaika kolmannen ja neljännen näytöksen väliin, kun kesä vaihtuu syksyksi ja kaksi vuotta kuluu. Tämä vaati paljon dramaturgista työtä, ennen kaikkea tiivistämistä, mutta oli mielestäni oikea ratkaisu. Väliajalla tehtiin iso vaihto ja koko näyttämökuva muuttui. Esityksen kaksi puolta olivat todella erilaisia, ensimmäinen puoli oli kesä, täynnä lämpöä ja valoa, jälkimmäinen oli syksy, jäljellä vain kaatosade ja tyhjiys.

Minusta tämä oli hieno *Lokki*.

Lokki. Kuvassa näyttelijät Aki Raiskio, Mikko Pörhölä, Saana Hyvärinen, Annika Hartikka, Teemu Palosaari, Anna Pitkämäki ja Henna Wallin. Kuva: Mikko Kelloniemi

Kohtasimme työryhmänä vielä isoja haasteita, kun yritimme saada esityksen ensi-iltaan. Melkein jokainen meistä sairastui vuorotellen koronaan, joka kiersi tuolloin Lahden kaupunginteatterissa. Siirsimme sairastapausten takia ensi-iltaa neljä kertaa, aina viikon kerrallaan, koska aina kun edellinen meistä tervehtyi, niin seuraava sairastui. Oman ja työryhmän energian suuntaaminen ja pitäminen kasassa oli haastavaa kaikkien peruutusten ja siirtojen keskellä. Juokseminen jäi, unirytmiksi sekoittui, rajat katosivat taas ja millään ei tuntunut olevan enää mitään väliä. Mieleen nousivat väistämättä aikaisemmat vuodet ja kokemukset, koronapandemian aika. Lopulta, kun koko työryhmä oli sairastanut koronan, pääsimme ensi-iltaan ja esitys sai siirroista huolimatta pitkän esityskauden.

Juna lähestyy Helsinkiä. Seuraavana Kerava. Räntää tulee yhä vaakatasossa. Mieleeni nousee oma taiteellinen lopputyöni, *Kaksi sisarta*, jota yritimme tehdä ja saada ensi-iltaan monta kertaa keskellä pahinta koronapandemiaa. Olin tuolloin vasta aloittanut Jukossa taiteellisena johtajana ja siirtynyt samaan aikaan maisteriopintoihin. *Kaksi sisarta* oli lopputyöni Teatterikorkeakouluun, mutta myös ensimmäinen ohjaukseni Jukon uutena taiteellisena johtajana.

Prosessi oli hankala, koska jouduimme harjoittelemaan poikkeusolojen keskellä ja epätietoisuudessa siitä, saammeko edes esittää teostamme yleisölle. Ensi-ilta peruttiin monta kertaa ja esityksiä siirrettiin uudelleen ja uudelleen. Ohjaajana tuntui kauhealta nähdä työryhmän ja teatterin henkilökunnan pettymys ja epätoivo. Ensimmäisellä kerralla, kun ensi-ilta peruttiin ja siirrettiin, ihmiset itkivät ja surivat, mutta viidennellä kerralla kaikki vain tuijottivat hiljaa tyhjyyteen ja katatonia vallitsi. En ole koskaan kokenut mitään vastaavaa.

Ensimmäisen kerran saimme esityksen ensi-iltaan keväällä 2022, mutta ensi-ilta jäi kevään ainoaksi esitykseksi, sen jälkeen jouduimme vain perumaan ja siirtämään esityksiä. Lopulta teimme yhdessä päätöksen, että nyt riittää, yritetään uudestaan ensi syksynä.

Kesän jälkeen palasimme takaisin esityksen äärelle. Näyttämökuvaa rakennettiin useita viikkoja ja sen jälkeen päästiin lämmittämään itse esitystä. Kaikki meni hyvin ja

pääsimme uusintaensi-iltaan syyskuun alussa, mutta ikävä kyllä meillä ei ollut mahdollisuutta normaaliin esityskauteen, tuotannolliset aikataulut eivät yksinkertaisesti taipuneet siihen. Tuuttasimme kymmenen esitystä muutamassa viikossa ja hautasimme esityksen. Tunnen yhä piston sydämessäni, kun mietin, miten kaikki meni. Teimme mielestäni hienon esityksen kaiken tuon kaaoksen ja surun keskellä, mutta tuntui, että olosuhteiden puristuksessa jotakin meni rikki tai ei päässyt oikealla tavalla tapahtumaan. En kirjoita noista kokemuksista tämän enempää, koska en halua palata pandemia-aikaan. Tuntuu hyvältä mennä eteenpäin.

Seuraavana Pasila. Räntäsade on loppunut.

Kaksi sisarta. Kuvassa näyttelijät Suvi Blick ja Annika Hartikka. Kuva: Antti Sepponen

3. TIISTAI 30.4.2024

Tänään on minun syntymäpäiväni. Ei tarvitse matkustaa junalla mihinkään. Täytän 36 vuotta. On kaunis päivä, taivas on sininen ja aurinko paistaa. Kevät tulee vihdoin. Aamulla kävimme syntymäpäivän kunniaksi kuntosalilla ystävieni kanssa. Töölön Kisahalli on hyvä paikka, halpa, siellä on hyvä aamupala ja paljon vapaita painoja, siellä käy kaikenlaista porukkaa ja kaikki puuhaavat jotakin mistä tykkäävät. Salin jälkeen istuttiin kahviossa aamupalalla ja juteltiin, oli mukavaa aloittaa syntymäpäivä yhdessä. Nyt loppupäivä minulla on mahdollisuus kirjoittaa rauhassa.

Isäni kuoli 40-vuotiaana sydänkohtaukseen. Olin tuolloin 8-vuotias. Oli syksy, koulut olivat juuri alkaneet ja olimme saaneet uudet koulukirjat. Tulin koulusta kotiin ja katsoimme yhdessä uusia kirjoja. Sitten isä lähti pelaamaan ystäviensä kanssa pesäpalloa. Ja kuoli yhtäkkiä. Hän oli ammatiltaan psykiatri, peliporukka oli täynnä lääkäreitä ja kenttä Pohjois-Karjalan keskussairaalan vieressä, mutta kukaan ei ehtinyt tehdä mitään. Muistan, kun meille soitettiin kotiin ja äiti sanoi puhelun jälkeen, että nyt on tapahtunut jotakin todella kamalaa. Kotiimme alkoi tulla ystäviä ja äiti lähti sairaalalle.

Muistan valon tarkasti. Kotona oli sinä yönä paljon lämmintä valoa. Istuin koko illan aikuisten sylissä. Menimme yöllä hakemaan isän autoa urheilukentän laidalta. Oli sininen yö ja taivaalla oli paljon tähtiä. Kaikkialla oli autiota ja hiljaista. Sininen auto oli jäänyt yksin ja pienenä urheilukentän parkkipaikalle. Tähdet heijastuivat auton ikkunoista.

Muistan, kun menimme katsomaan isän ruumista obduktio-osastolle. Huoneessa oli hämärää ja kaikki aikuiset itkivät hiljaa, isän kasvot olivat jääkylmät, mutta kun piti käsiä tarpeeksi pitkään poskella, iho lämpeni. Väitettiin siskon kanssa, että isä ei ole kuollut, poski on vielä lämmin. Seuraavalla viikolla tuijotin ikkunasta parkkipaikalle ja odotin, että isä tulee töistä kotiin, mutta ei koskaan tullut. Ikkunankarmeissa oli sininen petsi ja pihalla kasvoi raparperia.

Hautajaisissa vastustimme siskon kanssa tuhkaamista raivoisasti. Ajatus siitä, että isä poltetaan, oli inhottava. Myöhemmin halusin välttämättä kantaa uurnan hautaan. Se oli painava. Matka kappelista haudalle on ehkä sata metriä, mutta tuntui pitkältä.

Kaikki nämä asiat ja muistot ovat varmasti vaikuttaneet voimakkaasti siihen, minkälainen ihminen ja taiteilija minusta on tullut. Teatteri on minulle sopiva taidemuoto, koska se on niin keskeisesti sidoksissa kuolemaan. Tehdään hirvittävä määrä työtä yhdessä ja sen jälkeen kaikki katoaa. Esityksestä ei jää mitään jäljelle, toisin kuin monissa muissa taidemuodoissa. Esityksen voima on vain siinä hetkessä, kun ihmiset kokoontuvat yhteen sitä katsomaan. Minusta teatteri on erityinen ja kaunis taidemuoto. On hienoa, kun teatteria on olemassa.

Jos saan vielä elää, olen pian saman ikäinen kuin oma isäni oli kuollessaan. Ja jos saan elää vielä senkin jälkeen, olen pian vanhempi, kuin oma isäni oli kuollessaan. Nämä molemmat ovat merkillisiä ja häiritseviä ajatuksia.

Yksi kauneimmista elokuvakohtauksista, mitä olen koskaan nähnyt, on Alejandro González Iñárritun elokuvan *Biutiful*, loppukohtaus. Siinä elokuvan päähenkilö Uxbal on juuri kuollut ja näkee lumisessa metsässä paljon itseään nuoremman miehen. He katsovat toisiaan ja hän tajuaa, että mies on hänen isänsä, joka kuoli nuorena. Hän ei ole koskaan ennen tavannut isäänsä. Sitten elokuva loppuu.

Keskustelimme joitakin vuosia sitten silloisen näyttelijäntaiteen professorin Kristian Smedsin kanssa, ja hän esitti minulle kysymyksen, joka on jäänyt mieleeni. Meinaatko elää pidempään kuin isäsi? Olen pohtinut tätä viime vuosina. Ja vastaus on, että meinaan elää. Haluan elää niin pitkään kuin vain voin. Ja haluan olla oikeasti elossa. Haluan elää yhdessä muiden ihmisten kanssa. Haluan tehdä töitä yhdessä. Haluan tehdä taidetta, haluan tehdä teatteria.

Isäni teki liikaa töitä, eikä pitänyt huolta itsestään. Hänen työtään oli pitää muista ihmisistä huolta. Siinä voi helposti unohtaa itsensä. Yhtäläisyydet ohjaajantyöhön ovat ilmeiset, vaikka työnkuvat ovat varmasti hyvinkin erilaisia. Huomaan miettiväni yhä enemmän, miten voisin tehdä tätä työtä kestäväällä tavalla. En halua kadottaa tai unohtaa

itseäni, enkä läheisiäni. Haluan pitää itsestäni huolta ja uskon, että sitä kautta voin olla parempi taiteilija, ohjaaja ja työkaveri.

Minun unelmani on, että olisin 40-vuotiaana elossa ja paremmassa kunnossa kuin aikaisemmin. Haluaisin tehdä jatkossa vain yhtä asiaa kerrallaan, en montaa asiaa samaan aikaan, kuten nyt olen joutunut ja suostunut tekemään. Minun täytyy tehdä radikaaleja muutoksia omassa elämässäni. Kuten olen tässä kirjallisessa työssä aikaisemmin kuvannut, tähän mennessä tekemäni muutokset ovat olleet tervetulleita ja tehneet minulle hyvää. Toivon, että pystyn jatkossakin muuttamaan omaa elämääni ja vaikuttamaan siihen, mitä siinä tapahtuu. Tähän liittyen olen päättänyt haastatella kahta taiteilijaa, jotka ovat tehneet omassa elämässään suuria muutoksia, etenkin suhteessa työhön.

Nyt on syntymäpäiväni ilta. Palasin vielä kirjoittamaan tämän. Tänään tuli suru-uutinen, Paul Auster on kuollut.

4. TIISTAI 7.5.2024

Tänään haastattelin näyttelijä Hannu-Pekka Björkmania, joka jäi pari vuotta sitten virkavapaalle Kansallisteatterista. Hannu-Pekka on myös ohjaava opettajani tässä kirjallisessa lopputyössä. Hän on avannut tarkemmin virkavapaalle jäämisen taustaa ja syitä esseessään *Työn sankari*. Siinä hän kertoo kaunistelematta, kuinka seinä tuli vastaan. Ensin väsymystä, pelkoa ja paniikkia, sitten fyysisiä oireita ja sairastuminen. Lopulta kuolemakaan ei ollut kaukana, kun *Kauppamatkustajan kuolemaa* harjoiteltiin Kansallisteatterissa syksyllä 2019. Munuaiskivet, leikkauksia, kipulääkkeitä, verenmyrkytys leikkauskomplikaation seurauksena, takaisin harjoituksiin ja esitys ensi-iltaan. Olin itse harjoittelussa tuossa produktiossa ohjaaja Mika Myllyahon assistenttina, nelosluokalla. En silloin ymmärtänyt miten lähellä kuolema todella oli. Hyvä, että asiat ovat nyt toisin.

Istumme Kansiksella, Suuren näyttämön sivussa, näyttelijälämpöissä, kaikki on peruskorjauksen jälkeen uutta, maali tuoksuu. Talo on hiljainen, henkilökunta on viettämässä virkistyspäivää, päivän harjoitukset on peruttu. Olen itse puhuja A ja Hannu-Pekka on puhuja B.

A

Miten siusta tuli taiteilija? Mitkä asiat siihen vaikutti?

B

Toi on semmonen kysymys, jota mä oon miettiny viime aikoina paljon. Asioita on noussu uudelleen mieleen. Ehkä tärkeimpiä on jotkut semmoset oudot sattumat. Lapsuudenkodin vierestä eräänä toukokuuisena päivänä alkoi kuulua pauketta. Siinä oli kyllä ampumarata, mutta se oli silti outoa pauketta. Mä menin sinne ampumaradan pihalle, tai se oli vanha suojeluskunnan paviljonki, ja siellä oli savua ja hevosia, jotka juoksi siellä savun seassa. Mä muistan sen niinku hidastetun elokuvan. Tuolilla istu mies, telttatuolilla, ja huusi komentoja. Se oli tosi kummallinen näky siellä kylillä. Ja sitten selvisi, että se on Edvin Laine, joka siinä ohjasi. Jaakko Ilkka -oopperaan koulutettiin hevosia tykin pauketta ja savua sietämään.

A

Minkä ikänen sie olit?

B

Mä oon ollu silloin ehkä kymmenen.

A

Ja missä tää tapahtu? Mistä sie oot kotosin?

B

Ilmajoelta, jonne muutettiin, kun mä olin kolme. Ilmajoella tää tapahtu. Tätä oopperaa harjoteltiin siellä ja sitä pääsi katsomaan sitä massiivisen oopperan tekoa, jossa oli siis taistelukohtauksia sotilaiden ja talonpoikien välillä. Sinne sai kuka vaan mennä kattomaan. Musiikki oli voimakasta. Jorma Panulan säveltämää. Se oli varmaan aika iso vaikuttaja, että yhtäkkiä siellä tapahtu jotakin tollasta.

A

Millanen siun lapsuudenkoti oli?

B

Lapsuudenkoti ei ollu taiteilijakoti, se oli työläiskoti. Mutta kirjat oli läsnä koko ajan. Isä oli kansanmies, mutta luki. Mutta miksi sitten musta tuli taiteilija? Multa puuttui ne avut, joita oli ympäröivillä ihmisillä, sukulaisilla. Huomasin aika äkkiä, että mulla ei ollut kädentaitoja.

A

Koitko sie olevas erilainen ku muut?

B

Koin. Kyllä siinä oli se tietty ulkopuolisuuden tunne. Ja se pesäero olikin vahva sitten kun lähti pois sieltä ja halusi tehdä tietoisin rotkon siihen. Kun päädyin Lahden kansanopistoon 21-vuotiaana niin muistan, että koin jopa vähän semmoista katkeruutta, että miksi kukaan ei ollu kertonu siitä taiteen maailmasta. Olin käyny teatterissa ehkä

kaks kertaa elämässä. Että miksen mä tienny tästä, että mihin tää on nyt hukattu kaikki tää aika. Ja silti kaikki se, mitä teki sitä ennen, on loppujen lopuksi se maasto, josta on ammentanu tosi paljon. Eli se, ei nyt voi sanoa vastakohta, mutta se elämä, jota oli eläny siellä maaseudulla. Ja tehny töitä rakennuksilla ja metalliversitaassa. Ja yövartijana. Ja ojia kaivamassa. Ja yhtäkkiä sen arvo on noussu ihan valtavaksi. Tietyssä vaiheessa halusi ikään kuin yhteiskunnan portailla kohota semmoseen sivistysporvaristoon, mutta nyt huomaa, että se työläiskirjailijoiden eetos on se, joka kiinnostaa. Semmoset niinku Samuli Paronen esimerkiksi, joilla on valtava elämäkokemus ja sieltä syntyy se kaikki mitä ne tuottaa loppuelämänsä.

A

Miten sie päädyit hakemaan sinne kansanopistoon?

B

Mun äidinkielen opettaja sano mulle lukion toisella luokalla, että sulla on näyttelijän jalat. Me tehtiin Taikuri Ozia ja mä olin Variksenpelätti. Hän palasi vielä myöhemmin siihen, kun oli ylioppilaskirjoitukset, että Hannu-Pekka, mietippä näyttelijän ammattia. Sen jälkeen meni vielä vähän aikaa. Tulin Helsinkiin ja olin yövartijana ja ymmärsin, että tää ei ainakaan oo mun homma. Silloin se opettajan rohkaisu tuli mieleen, että mitä jos koittaisin. Sitten hain ja pääsin opistoon ja siellä kaikki muuttu. Elämä meni täysin kahtia. Siitä voi laittaa puoliksi koko elämän. Tuli ymmärrys, että tämä on se tie. Ja sen jälkeen se suunta oli aivan selvä, ei ollu muuta vaihtoehtoa, Teatterikorkeakouluun oli päästävä. Toi kysymyshän on niin iso, että mikä on tuonut tähän taiteilijan ammattiin. Varmasti semmonen tietty, jo lapsuudessa ominaisuutena ollut vahva sisäinen elämä, että on syviä kokemuksia asioista, että se vaikutelmien määrä on vahva. Mähän myös kirjoitan hirveesti siitä lapsuudesta, siellä on paljon asioita, joihin kiertyy koko ajan.

A

Mitä asioita sie teet arjessa ja minkälaista arkea sie elät?

B

Ennen tätä virkavapautta teatteri on määrittänyt arjen aika vahvasti. Työ näyttelijänä. Jos ajattelee tästä 18 vuotta taaksepäin, eli esikoiseni ikä, joka on nyt 18 vuotta, niin

lapset ja arki on ollu hyvin määrittäviä tekijöitä. Lapset ja arki, lapset ja teatteri, lapset ja työ. Ne on ne reunaehdot, joilla on menty. Mutta mä oon aina ollu kova tekemään töitä. Ja oon maksanu siitä hinnan. Aika kauan on kestäny ymmärtää, että tärkeätä ei niinkään ole se työn lopputulos tai sen työn saama vastaanotto, vaan se eetos, millä sitä työtä tekee. Siinä oivaltamisessa on kestäny todella kauan, että se tärkein hetki on koko ajan vain siinä hetkessä, kun on sen työn ääressä. Ja se on myös se hetki, jossa toteutuu ja on läsnä sillä tavalla, että ikään kuin mitään muuta ei olisi. Varsinkaan huolia ja murheita. Sitten on ollu voimakkaasti niitä hetkiä esityksissä ja teatterissa, ja siis vain teatterissa, että mä en haluaisi lopettaa tätä. Mä haluaisin jatkaa elämäni täällä näyttämöllä. En tiedä, mistä se kertoo. Mutta esimerkiksi, siinä Smedsin Münchenin Dostojevski Rikos ja rangaistus mukaelmassa¹, useasti mietin, että voi kun mä voisin vain jäädä tänne. Koska se läsnäolo on niin vahva itselle, se atmosfääri siinä ympärillä, että se on niinku koko elämä. Ja kun sieltä lähtee pois, niin kaikki muuttuu hallitsemattomaksi, kaaokseksi. Se on kaunista ja kauheeta yhtä aikaa. Mutta kaunista sen takia, että siinä kokee täyttymyksen. Siinä on se hetken magiikka. Vaikea olla liikuttumatta, kun sitä miettii, koska se on niin - . Sitä ei oikeastaan elokuvatyössä tapahdu, koska ne hetket, niissä ei päästä niihin pituuksiin ja syvyyksiin. Mitta ei ihan riitä siihen. Se on sillä tavalla teknisempää. Mutta näyttämö mahdollistaa sen. Sen takia puolustan aina teatteria. Myöskin tietysti sen takia, että se mahdollistaa toivottavasti yleisölle sen saman asian.

A

Kun jäit virkavapaalle kaksi vuotta sitten, niin onko se muuttanu siun suhdetta työhön?

B

Se on muuttanut aika paljon. Sillon ensin mulle alko tulla paineita. Se yksinkertainen ja arkinen asia, että kun aamulla heräs ja tiesi, että illalla on esitys, niin se päivä alko tuntua tosi painavalta. Päivän maali oli aina siellä kello seitsemän. Tai kello kuusi, kun tuli teatterille. Kun sitä jatku tarpeeks pitkään, niin se paine kävi sietämättömäksi. Näyttämöltä katosi ilo. Oli vaan se paine, joka johti sitten niihin paniikkihäiriöihin. Taustalla oli väsymys. Ja koronavuodet. Sairastuminen ja kamppailu, kun tehtiin Kauppatatustajan kuolemaa, että ei luovuttanu, vaan piti tyhmästi kiinni. Ja sitten tuli

¹ *Der imaginäre sibirische Zirkus des Rodion Raskolnikow*, ensi-ilta 6.10.2012, Münchner Kammerspiele.

vielä Juha Jokelan Dosentit ja sitten vielä Minna Leinon Surma ja sitten vasta jäin pois näyttämöltä. Mitenkä se on muuttanut? Näkökulma muuttui. Ennen olin aina katsonut maailmaa näyttämöltä käsin, eli illuusiosta todellisuuteen, nyt se kääntyi toisinpäin, katsoinkin todellisuudesta illuusioon. Alkoi näyttämön miettiminen uudelleen. Oman sisäisen näyttämön kautta. Miksi mä olen tuolla viettänyt niin kauan aikaa? Mitä mä olen sieltä halunnut? Miksi mä olen siellä halunnut olla? Mitä sanoa? Kenen kanssa? On tehnyt hyvää nyt katsoa sitä todella toisesta suunnasta. Ensin oli semmonen vaihe, että ei sietänyt näyttämöä ollenkaan. Ensimmäinen vuosi. Kaikki teatteri mitä katsoin, tuntui aika vaikealta. Ja tietoisesti myös vältin teatteria. Mutta näyttelin seitsemässä elokuvassa sen ekan vuoden aikana. Tein ennätyksen. Mutta ajallisesti ne ei vieny kauheesti aikaa. Ja ne elokuvat mahdollisti taloudellisesti sen, että oon pystynyt olemaan maalla paljon. Muutin Viitasaarelle ja siellä yhtäkkiä on tämä periferia. Ja sitten se perifeerinen tietoisuus, joka on viime aikoina kiinnostanut kauheesti, horisontaalisessa suunnassa, maantieteellisesti, mutta myös vertikaalisesti. Se perifeerinen tietoisuus on jossakin syvällä meidän sisällä, jossakin myyttien ja unien maailmassa, joka on koko ajan läsnä, mutta ei aktiivisessa tietoisuudessa. Mitä se tuottaa meissä? Ja oon myös vaan ollu ajattelematta näyttämöä, kun siellä suuri osa ajattelusta on kuitenkin aikaisemmin tapahtunut.

A

Mikä sitten on muuttunut?

B

Mulla on tämmönen toive, että se suhde siihen näyttämöön olisi uudelleen tervehtynyt. Ja että se suhtautuminen itse työntekoon, olisi tervehtynyt. Niin, että tulisi joku uusi tapa näytellä. Enkä mä tiedä, mitä se on, mutta jotakin sisäisempää se voisi olla. Ja sitä ei tiedä, ennen kuin sinne näyttämölle taas menee. Mutta se on sellanen tuntuma selkärangassa, että on jotakin uutta. Eikä se ole mitään semmoista, joka on kasautunut vanhan päälle, vaan että olis ihan oikeasti jotain uutta. Kyllä näyttelijällä tulee väistämättä, viimeistään keski-iässä, se vaihe, että se kyllästyy omaan ilmaisuunsa. Alkaa tuntua, että kaikki omat keinot ja tavat on niin moneen kertaan nähty. Ja jos olisin jatkanut täällä Kansallisteatterissa ilman virkaapaata, niin mä väitän, että mitään uudistumista ei olisi tapahtunut. Varsinkin väsyneenä jatkaminen olisi ollut

karhunpalvelus myös muille. Ja eritoten muille. Silloin olis ollu toinen jalka ulkona ja toinen näyttämöllä. Sitä ei saisi tehdä kyllä koskaan. Silloin kun mä jouduin soittamaan ihmisille, että jään pois, tai ohjaajille, niin se oli kova pala. Että mä en tuu. Se oli kauhea kynnyks. Mutta miten helpottavaa se oli, kun sen pysty tekemään. Kun ymmärsi, että kyllä tää pyörä pyörii ilman mua. Aika egoistinen kuvitelma, että se ei pyörisi. Kyllä se pyörii. Vapautuksen tunne oli valtava. Ja mitä se oman ilmaisun uudistuminen sitten on, niin mä oikeastaan koen, että se tapahtuu aika hiljaisesti. Ilman, että tarvii kouluttautua teatterikursseilla. Se tapahtuu elämällä ihan normaalia elämää. Ja toki siihen liittyy se ajattelutyö jossakin paikassa, joka on ajatteluvyöhyke. Joka nyt itsellä on vaikka siellä Viitasaarella, se periferia. Ja sen takia se perifeerinen tietoisuus, johon virolainen kirjailija Valdur Mikita² viittaa, on tietoisuutta myös niistä omista asioista, jotka on täällä meidän sisällä, syvyyden periferiassa. Jotka on semmoista syvempää tietoisuutta, jossa yhdistyy unet ja unelmat ja mielikuviutus. Mutta jos meillä ei ole tilaa kehittyä ja elää, niin ne jää sinne kyllä piiloon. Elämässä pitää olla paljon tilaa.

A

Koetko sie, että oot ite muuttunut näiden kahden vuoden aikana? Niinku ihmisenä.

B

Oon oppinut vetämään rajoja ainakin. Mä oon ollu siinä huono. Ja edelleen sitä opettelee sanomaan ei ja pitämään puoliaan tietyissä asioissa, suoraselkaisesti. Multakin pyydetään aika paljon kaikenlaista, tilaisuuksiin esiintymään tai puhumaan ja sitten oletetaan tiettyjä asioita. Oon opetellu kieltäytymään ja laittamaan työlle myös sen arvoisen hinnan. Että tää on yhtä arvokasta työtä kuin muukin työ. Se vaikuttaa arkeen ihan kauheesti, että mihin lupautuu.

A

Mikä siusta on kaunista? Minkälaiset taideteokset ja taiteilijat vaikuttaa tai on voimakkaasti vaikuttaneet sinuun?

² Valdur Mikita on tämän ajan tunnetuimpia virolaisia kirjailijoita ja ajattelijoita. Mikita on koulutukseltaan biologi ja semiootikko. Hänen teoksistaan on suomennettu *Kantarellin kuuntelun taito* (2019) ja *Lingvistinen metsä* (2021). Helsingin Sanomat teki hänestä henkilökuvan vuonna 2022 (Nykänen 2022).

B

Jos sen yhteen lauseeseen laittaa, niin varmasti taiteilijat, jotka hakee sitä syvempää arvomerkitystä. Olikohan se nyt teologi Paul Tillich, joka jakoi taiteen kokemisen kolmeen kategoriaan. Ensin nähdään muoto, sitten sisältö, sitten sen henkinen arvomerkitys, mahdollisesti, jos se avautuu. Se ei aina avaudu. Se on onnekasta, jos se avautuu. Jos teokseen on sellainen pyritty laittamaan, niin varmaan osalle kokijoista se avautuu, persoonasta riippuen. Mutta kaikki semmoinen taide, missä kokee, että on jotakin ehdottomuutta. Ehkä ehdottomuus on väärä sana. Mä oon yrittäny Dostojevskin kohdalla miettiä sitä sen lausetta. ”Kauneus pelastaa maailman.” Kun se koetaan usein esteettisenä, mutta kun se ei tarkoita estetiikkaa. Tai ymmärtääkseni Dostojevski ei tarkoittanut sillä estetiikkaa, vaan ihmisen sisäistä maailmaa hengellisessä mielessä. Ja perustan tämän siihen, että Dostojevskin kotikirjastossa oli Filokalia-kirja³, eli rakkaus kauneuteen. Ei rakkaus viisauteen, eli filosofia. Ja sen takia kauneus pelastaa maailman. Hengellinen kauneus on varmasti semmoinen, joka elää myös taiteessa. Tarkovski sanoi, että taiteen tehtävä on etsiä Jumalaa ihmisessä. Allekirjoitan sen vahvasti. Taideteokset, joissa on tämä lähtökohta, on ne, jotka vaikuttaa. On helppo laittaa muutama taiteilija riviin ja sanoa, että tässä ne on, jotka on tehneet suurimman vaikutuksen. Ei Dostojevski ole välttämättä mun lempikirjailija, sen teokset on niin kaoottisia ja tylsiäkin, mutta sitten siellä on niin valtavia ihmisyyden syöväreitä, että ei niistä oikein ylikään pääse. Ja kun niiden kanssa on tekemisissä, niin ne alkaa vaikuttaa, vahvemmin kuin moni muu teos. Joku teos voi olla älyllisesti kiehtova, mutta se ei välttämättä silti tavoita sitä ihmisen syvintä, tuntevaa minää. Juuri edesmennyt Paul Auster taisi sanoa jossain esseessä, että tärkeintä on yrittää löytää ihmisestä se tunteva ydin ja pyrkiä koskettamaan sitä. Mutta sitten myös se, että taide on absoluuttinen arvo, että taiteella ei ole mitään suurempaa päämäärää kuin taide itsessään, ei sekään ole huono. Taideteos joko nähdään tai ei nähdä, otetaan vastaan tai ei oteta vastaan. Yksinkertaisemmillaan niin.

A

Ja myös mahdollisuus siihen, että jotakin voi tapahtua taideteoksen äärellä, niin se tavallaan riittää. Toive siitä, että jotakin voi tapahtua. Elämä voi muuttua.

³ *Filokalia* on viisiosainen kokoelma 300-1400-luvuilla eläneiden munkkien kirjoituksia. Kokoelman nimi tulee kreikan kielestä ja tarkoittaa ”kauneuden rakastaminen”, siinä painotetaan hiljentymisen ja sisäisen kilvoituksen merkitystä uskonnollisessa elämässä.

B

Se on tietysti itsellä ollu se toive, kun on lähtenyt tähän hommaan. Ja sitten Lahden kaupunginteatterissa nuorena näyttelijänä valmistumisen jälkeen, kun tajusin, että kaikki kollegat ei pyrikään siihen, että tämä muuttaisi meitä ihmisinä, niin se oli iso pettymys. Itsellä oli se kokemus nuoruudesta, että oma elämä oli muuttunut täysin, kun löysi teatterin ja taiteen. Ja edelleen uskoo siihen, että taide pystyy muuttamaan ihmisen elämän.

A

Mistä teemoista sie oot taiteessa kiinnostunut?

B

Muistamisen teema. Vapauden teema. Ja sitten tietysti se kuolema. Sen edessä sitä näyttelee. Unkarilainen kirjailija Imre Kertész, joka on yksi lempikirjailijoistani, kirjoitti, että ainoa tie vapauteen kulkee muistin kautta. Taiteessa tämä voisi tarkoittaa, että sen sijaan, että luo uutta, niin itse asiassa täytyisi yrittää muistaa asioita. Ja juuri niitä perifeerisiä asioita, jotka on täällä meidän sisällä. Ja sitten vapauden teema. Vapaus sillä lailla taiteen elementtinä. Teatterikorkeakoulussa aina opiskelijoille sanoin, että näyttämö on vapauden manifesti. Näyttämöllä voi kokea olevansa täysin vapaa. Ei vapaa tekemään mitä tahansa, vaan vapaa olemaan inhimillinen olento, että se rooli, joka sulla siellä lavalla on, onkin itseasiassa vaan sen vapauden peili. Tämmöinenkin ihminen on. Tämmöinen minäkin olen. Ja se on jotenkin se, mihin on aina halunnut jollakin tavalla pyrkiä. Näyttelijän läpinäkyvyys. Että saisi olla kokonainen ihminen. Ei täydellinen, vaan kokonainen. Ja jos yleisössä joku tunnistaa sen, niin kyllä se yleensä liikuttuu. Mitä vanhemmaksi tulee, niin kyllä siinä joku armo laskeutuu, kun kroppa alkaa rapistua ja mieli alkaa muuttua erilaiseksi kuin nuorena. Ei tarvitse enää tehdä vaikutusta, sitä vaan yksinkertaisesti on. Ja se on varmaan sellainen toive, kun kysyt, että miten oon muuttunut, että pystyisi olemaan enemmän läsnä.

A

Mie kysyn vielä loppuun ohjaamisesta, kun tää on kuitenkin ohjaajantaiteen lopputyö, että mikä ohjaamisessa on näyttelijän näkökulmasta tärkeintä?

B

Hassua, mä en oo koskaan ajatellut tota asiaa. Hyvä kysymys, mä yritän vastata. Hitsi kun tulee sieltä ajasta, jolloin oli niin hemmetin autoritääristä ja on sen läpi kulkenu tähän. Mutta siellä oli myös hyviä asioita. Hyvää siellä oli se, että vaadittiin asioita, mutta vaadittiin vaan väärällä tavalla. Kristianhan myös on esimerkiksi ohjaaja, joka vaatii paljon, mutta se vaatimus tapahtuu perheen luomisen kautta. Hän luo sen yhteisön, joka alkaa tehdä sitä samaa esitystä ja se atmosfääri ja se henki tulee siihen, se syntyy siitä yhteisestä ajattelusta. Unohtamatta sitä, että Kristian on se, jolla on se ohjaajan katse. Ja esimerkiksi Leinon Minna, hän on ihan todella tarkka, että joka asia on oikein ja palvelee sitä esitystä. Sitä voidaan hakea ihan todella pitkään, sitä yhteistä tapaa olla näyttämöllä. Mä siis pidän tarkkuudesta ja vaativuudesta. Ja luotamus on tosi tärkeä, että uskaltaa näyttelijänä tarjota asioita. Olla se syvästi inhimillinen, erehtyvä, väärintekevä. Että ei ole tuomitsevaa katsetta. Ja että ohjaaja kannustaa löytämään sitä, mitä hänkään ei vielä tiedä. Mutta heti sitten, kun se löytyy, niin se pystyy sanomaan, että tossa se on, nyt se löyty, nyt me ollaan siinä. Kristianhan esimerkiksi tekee valtavasti materiaalia, jonka se sitten hylkää. Siinä tehdään yhdessä niinku tosi tyhmiä kohtauksia ja juttuja. Ja itse asiassa se on todella hauskaa. Mä oon aina pitänyt siitä, että ohjataan. Pidän siitä, että jollakin on visio ja se sanoo sen, että nyt tapahtuu näin ja sitten voi itse olla siihen, että selvä juttu, tehdään. Jack Nicholsonilla on hyvä lause: ”Anything you come up with, I can justify myself. So, what do you want?” Musta se on hemmetin hyvä ohje näyttelijälle ja ohjaajalle. Pyydä mitä vaan, mä pystyn keksii sille syyn, että miksi mä sen teen. Koska jos näyttelijä pysäyttää tilanteen ja sanoo, että mä en ymmärrä, että miksi mun nyt pitää mennä tonne, niin mua ottaa ihan helvetisti päähän. Älä selitä, vaan mene sinne. Kyllä sä keksit, miksi sä menet sinne. Tai kun on, että musta tuntuu, että mun henkilö ei voi mennä tonne. Kyllä se voi mennä ihan vittu mihin vaan se sun henkilö! Ja sitten se psykologisointi, että mun hahmo ei kyllä tekis näin. Mietippäs, miten miljonnalla tavalla sä ite ihmisenä toimit. Nii-in. Ja vastoin kaikkea järkeä, tietäen, että tätä ei kannattais tehdä, niin sä teet sen silti. Semmosta ei mun mielestä ole olemassa mitä ei vois tehdä. Se on mun mielestä sitä näyttämön vapautta, että vapauttaa itsensä semmosista kahleista, että tämä mun henkilö ei voi tai että mä en voi. Täytyy luottaa intuitioon. Tarkovski määritteli sen hienosti. ”Intuitio on taiteessa tiedon korvike. Siinä vaikuttaa näyn ja ilmestyksen logiikka.” Se menee parhaimmillaan niin, että yhtäkkiä vaan tajuaa, että en mä tiedä miksi, mutta näin se

pitää tehdä. Henkilön joku fysiikka syntyy mun mielestä parhaimmillaan näyttämöllä noin. Sä yhtäkkiä tiedät, miten sä olet, ilman, että sä oot yhtään ehtiny ajatella, järkiperaistää, tai pahimmillaan psykologisoida sitä. Se vaan on nyt näin ja tää on oikein, näyttämöllä mun pitää tässä kohtauksessa seisoa tässä paikassa. Se on aktiivista hakemista, mutta se on kamalan intuitiivista. Se on hauskaa, kun nyt huomaa tässä virkanvapaan, ei nyt ihan vielä lopussa, mutta huomaa, että kun tässä nyt puhuu näyttämöstä, niin pitkästä aikaa myös innostuu ihan oikeesti. Rupeaa jo vähän naurattamaan. Suorituspainet on vähän laskenu. Että sinne vaan menemään ja törmäilemään ja olemaan puolivalmis ja huono. Ja sitten se yhtäkkiä onkin parasta.

5. TORSTAI 9.5.2024

Eilen matkustin junalla Joensuuhun, olin sopinut tälle päivälle haastattelun taidemaalari Reima Hirvosen kanssa. Hän asuu ja työskentelee Harpatinharjulla, Enon kylän laidalla, Pohjois-Karjalassa. Reiman kotipaikka on vanha maatila vaaran laella. Joku sanoi joskus, että ei ole niin tärkeää, kenen kanssa elämänsä elää, paljon tärkeämpää on, missä maisemassa elämänsä elää.

Olen tutustunut Reimaan aikanaan opiskellessani Pohjois-Karjalan opistossa, Niittylahdessa. Olin opiston teatterilinjalla lukion jälkeen ja yksi iso kokonaisuus opinnoissamme oli taiteilijaseminaari. Seminaarissa tapasimme eri alojen taiteilijoita, jotka kertoivat meille elämästään ja työskentelystään. Reima oli yksi seminaarin taiteilijavieraista. Minuun seminaari teki suuren vaikutuksen. En ollut koskaan ennen tavannut taiteilijoita ja nyt yhtäkkiä tuli ymmärrys siitä, että noinkin voi elää, että on myös tuollainen tie.

Reima on tukenut minua elämäni eri vaiheissa, ihmisenä ja taiteilijana. Häneltä olen oppinut, että minulla on oikeus kokea kauniina se, minkä todella sydämessäni koen kauniina, että ei tarvitse miellyttää ketään tai tehdä itseään vastaan. Olemme myös tehneet teatteriesityksiä yhdessä ja Reima on tehnyt julisteita esityksiin, kun olen ohjannut.

Reima maalaa ja tekee veistoksia, installaatioita, kollaaseja, videoteoksia ja taidekirjoja. Yhden kirjan nimi on *This is my sauna*. Kirjassa on myös Harri Kalhan essee *Himon ja häpeän kuvia*, jossa hän kirjoittaa Reiman taiteesta. Kalha on taidehistorian ja sukupuolentutkimuksen dosentti Helsingin yliopistossa. Hän kirjoittaa, että Reiman teoksissa on taiteilijan poikkeuksellisen voimakas persoonallinen läsnäolo, ja että ne ovat henkilökohtaisuuden läpätunkemia. Teoksissa huutaa paljas ihmisyyksilön ääni ja näkyy tekemisen vimma, psykologinen lataus, levoton veri, alkuvoima ja pakkotoisto. Jotkut mykistyvät teosten äärellä ihastuksesta, toiset sanovat: ”Hyi helvetti” tai ”Sairasta”, mutta jokaisen kokijan reaktio on varmasti ruumiillinen. Kalha kirjoittaa, että Reima on taiteessaan löytänyt ilmaisukanavan kipeille ja siksi niin kauniille

asioille. Asioille, jotka ovat äärimmäisen yksityisiä, mutta samalla täydellisen tunnistettavia meille jokaiselle.

Oli mukavaa jutella yhdessä Reiman kanssa. Olin yötä perheeni kesämökillä, toisella puolella Joensuuta, kävin saunassa ja uimassa. Aamulla sain auton lainaan ja ajelin Harpattiin. Teimme haastattelun pihalla.

Istumme navetan seinustalla, Reima polttelee tupakkaa ja aurinko paistaa. Olen itse puhuja A ja Reima on puhuja B.

A

Tää ensimmäinen on tämmönen, että miten siusta tuli taiteilija?

B

Sitä mä en ymmärrä, että miten musta tuli taiteilija, koska meillä ei ollu mitään taidetta kodissa. Ei harrastettu lukemista, ei teatteria, ei elokuvaa, ei mitään. Meillä oli totaalisesti semmonen koti, että ei mitään. Oli joitakin kirjoja, mutta ei meillä kukaan luku. Ja se oli kummallista, että mä olin sit kuitenkin semmonen, joka luki. Ja sitä pidettiin vähän outona, että tuo lukee. Mä muistan, että kun joskus menin mustikkaan, niin sinnekin mun piti ottaa aina kirja mukaan lapsena. Mä en jotenkin malttanu olla ilman.

A

Sie tykkäsit lukemisesta?

B

Tykkäsin lukemisesta ja mä luin paljon. Ja se on ehkä se ensimmäinen, mikä on ollut taiteeseen liittyvää. Sitten seuraavaksi ehkä se, että jossain vaiheessa tutustuin ihmisiin, jotka toimivat rauhan puolesta. Täällä kylillä, Enossa oli nuorten rauhanryhmä. Se oli ehkä vähän semmosta johdatusta, että nuo ihmiset on kiinnostavia mun mielestä. Ja menin siihen mukaan ja sitten siihen liittyi aika paljon semmoista, että tehtiin esimerkiksi näyttelyitä, runoesityksiä ja vähän teatteria. Ja laulettiin. Huonosti. Ja nuotin vierestä. Ja kovaa. Tavallaan se rauhantyö oli ensimmäinen kosketus teatteriin ja

muihin taiteisiin, sitä ennen oli vaan se lukeminen. Näyttelemisestä mä aina haaveilin, mutta mä olin niin ujo, että en mä ikinä uskonu, että olisin uskaltanu olla sillä tavalla ihmisten edessä. Mutta sitten lukiossa mä olin viimeisellä luokalla ja meillä oli semmonen joulukuvaelma, johon mut vähän puoliväkisin pistettiin. Se johtu siitä, että mä olin ainoa poika siellä luokalla ja sinne tarvittiin jotain kuningasta tai keisaria. Oliskohan se ollu Keisarin uudet vaatteet, se mitä tehtiin. Se oli ehkä semmoinen käänteentekevä kokemus, että vaikka sitä pelkäs, niin sitten yhtäkkiä tajusikin, että roolihahmon kautta uskaltaakin tehdä semmosia asioita, mitä ei siviilissä uskaltanut, mitä ei olis voinut kuvitellakaan. Se oli ehkä semmonen koukuttavin puoli siinä. Ja yhä se on niin, että taide ja sen tekeminen tavallaan antaa mulle enemmän rohkeutta. No tietysti nyt 60-vuotiaana, niin ei enää niin hirveesti pelkkää mitään. Paitsi kuolemaa. Ja sairautta. Ja kipua ja tuskaa. Mutta taide ja taiteilijuus on ollut se väylä mulle olla rohkeampi ihminen, sillä tavalla on voinut toteuttaa semmoista omaa kapinallisuutta. Ja ehkä uhmata sääntöjä ja tehdä semmoista, mitä ei varsinkaan nuorena uskaltanut tai voinut tehdä. Tai lapsena. Lapsena mä olin tosi pelokas. Hirveen paljon ajattelin, että mitähän muut ajattelee. Ja saaks tätä tehdä. Kodissa ei ollu mitään kannustusta mihinkään. Eikä koulussa. Ei taide ollu mitään, eikä se liittyny mitenkään mihinkään opetukseen. Oli huonot opettajat ja ne vaihtu koko ajan. Enkä mä ollu mikään ihmelapsi. En mä edes ajatellut, että mulla on mitään kykyjä mihinkään.

A

Miten sie päädyit sitten taidemaalariksi ja kuvataiteilijaksi?

B

Ensin mä tein teatteria ja näyttelin varmaan kymmenen vuotta. Tuli loppuunpalaminen. Näyttelemineen tuntu jotenkin niin hirvittävän raskaalta. Jotenkin semmoselta, että se vie multa niin paljon. Siihen liittyi kauheasti pelkoa epäonnistumisesta. Koin, että kritiikki mitä siinä tuli, kohdistuu suoraan minuun itseeni ja se tuntu hirveen pahalta. Lopulta mä uskaltauduin pitkän ajan myötä tekemään päätöksen, että mä lopetan tämän teatterin tekemisen. Sitten mä olin ihan, että mitä ihmettä mä nyt teen. Aikanaan olin opiskellut merkonomiksi. Mutta se aika oli jo menny. Kaikki teknologia oli kehittyny. Ajattelin, että ei, siihen ei ole paluuta. Mulla oli muutenkin aika huono vaihe. Sellanen, että on totaalisen epäonnistunut elämässä. Ei osaa mitään. Ei tiedä, mitä haluis tehdä. Kyllä mä

ajattelen, että kolmekymppisen elämä, niin ei se oo mitään herkullista. Se ei oo mikään herkullinen vaihe elämässä. Koska silloin tulee se olo, että on ihan hirmu paljon odotuksia. Ja pitäis olla jotain näyttöjä. Pitäis olla perhettä. Ja pitäis olla asuntoa. Ja pitäis olla jo luonut uraa. Ja sillä tavalla. Ja sitten kun siinä vaiheessa oot ihan burn outissa, etkä tiedä mistään mitään, niin se on jotenkin hirveen häpeällistä. Siinä vaiheessa, ihan vaan sattumalta, öisin, aloin vaan maalata. Ja se oli semmosta, että niitä vaan tuli niitä kuvia. Eikä niillä kuvilla ollu mitään tarkotusta, ei mulla ollut mitään ajatusta, että musta tulis kuvataiteilija. Mulla oli ystäviä, jotka olivat kuvataiteilijoita, ja mä arvostin heidän työtään, mutta en koskaan voinu kuvitella, että minä voisin tehdä sitä työtä, että se ois joskus mun ammatti. Mä vain tein niitä kuvia öisin. Niitä tuli ihan hirvittävät määrät. Jossain vaiheessa joku näki niitä ja sano, että näähän on hienoja, näähän on kiinnostavia ja lähetti mulle Vapaan Taidekoulun pääsykoeilmoituksen, Hesarista se oli leikattu, että kannattais mennä tuonne. Mä sitten ajattelin, että no, kai mun nyt pitää ainakin yrittää hakea. Mun ystävät sunnilleen talutti mut sinne Vapaaseen Taidekouluun, että ilmoittautuisin pääsykokeisiin. Mä näin siellä niitä opiskelijoita, kun ne oli jossain roskalavalla etsimässä maalaus pohjia. Se näytti kiinnostavalta, että tämmöstä vois olla hauska tehdä. Ja mä hain sinne kouluun. Pääsykokeita oli kaksi viikkoa. Mä en ollut koskaan esimerkiksi maalannut öljyväreillä tai piirtänyt hiilellä. Kaikki oli uutta ja outoa. Mä vaan katselin, että mitä ne muut tekee. Ensimmäisen viikon loppuvaiheessa tuli semmonen, että tänne mä haluan ja tänne mä yritän päästä. Mulla oli onneksi myös semmonen opettaja siinä ryhmässä, joka otti jotenkin mut siipiänsä suojaan. Se sanoi jotain semmosia lauseita, että mä uskaltauduin tekemään ja olin rohkeampi. Ja sitä kautta mä pääsin sinne kouluun.

A

Millanen se koulu oli?

B

Se kouluhan oli neljä vuotta. Ja mulle se oli taivas. Sai kiinnittyä siihen yhteisöön ja ryhmään, kun se oli kuitenkin semmonen pieni koulu. Se oli kivaa ja siellä oli kannustava ilmapiiri. Ja se oli helpompaa, että mua itseäni ei sinällään arvosteltu, vaan se kritiikki kohdistui aina enemmän siihen teokseen, joka on joku minusta irrallinen kappale, joka on otettu sinne näyttelyyn tai tarkasteluun ja sitä saa vapaasti kritisoida,

eikä se ei koske samalla tavalla, kuin esimerkiksi silloin näyttelijänä. Se oli kans kiva, että ties, että aamulla meni yhdeksältä sinne ja neljältä sitten pois, että elämään tuli rytmi. Ja siitä se lähti, sitten valmistu ja asiat alko rullaamaan.

A

Ja sitten sie muutit tänne?

B

Muutin tänne, joo. Aluksi oli kyllä tarkoitus jäädä Helsinkiin. Olin tutustunut siellä ihmisiin ja saanut ystäviä. Opettajat oli myös, että ethän sä voi, että ei Helsingistä voi lähteä pois, se on kuolinisku kaikelle, uralle ja elämälle. Mulla oli asunto vaan koulun ajaksi ja mä rupesin etsimään asuntoa. Asuminen oli Helsingissä kallista ja olis pitänyt olla työhuone myös ja ei mulla ollu varaa. Kävin töissä, olin taidekouluissa mallina ja olin siivoajana ja semmosia, mutta samaan aikaan tajusin, että jos mä hankin elantoni sillä, että mä hyppään mallina eri taidekouluissa ja siivoan siellä ja täällä, niin en mä jaksakaan ehdi tehdä tätä mun omaa ammattiani ja työtäni. Ja sitten, kun mulle oli jäänyt tää maatila täällä Enossa, niin sitten mä ajattelin, että muutan tänne ja lähden kokeilemaan, että kyllähän sinne Helsinkiin aina pääsee takaisin. Kyllähän se tuntuu epäonnistumiselta, semmoselta, että maitojunalla tullaan takaisin, että tässäkö tää mun kuvataiteilijuus sitten on? Mutta sitten mä sain ensimmäisen apurahan ja tuli ensimmäiset näyttelyt ja siitä se sitten lähti. Kyllä mä nyt näin jälkikäteen ajattelen, että se oli viisas päätös. Mä oon kotiutunut tänne, tähän elämänmuotoon mikä mulla on.

A

Minkälaista siun arki on, minkälainen se elämä täällä on?

B

Nykyään välillä tuntuu, että en tee mitään. Silloin alkuvaiheessa maalasin ja tein tätä työtä silleen virka-aikaisesti ja olin hirveän kurinalainen siinä. Nyt kun on yli 20 vuotta mennyttä, niin se kurinalaisuus tulee vaan siinä vaiheessa, kun on tulossa näyttely tai kun tulee semmonen vimma tehdä työtä, silloin saa itsensä käyntiin. Ja oon ollut mukana myös mielenterveystyössä. Sairastin itse masennuksen ja sitten sen terapian ja hoidon kautta on tullu sellanen olo, että on velvollisuus, etenkin täällä maaseudulla asuessa,

osallistua laajemmin, ettei niin paljon keskity vaan siihen omaan taiteeseen ja omaan tekemiseen. Ja ajattelen, että se on sitä samaa työtä, että tekeekö mielenterveystyötä tai rauhantyötä tai luonnonsuojelua, niin se kaikki nivoutuu siihen taiteeseen ja että se taiteen tekeminen on eniten sitä ihmisenä olemista. On hirveen hankalaa sanoa, että milloin mä oon töissä ja milloin mä en oo töissä. Kaikki pyörii kuitenkin päässä koko ajan. Ja sehän on hirveen vittumaista ja kuluttavaa, että tavallaan sulla ei oo mitään vapaa-aikaa.

A

Tää paikka varmaan tasapainottaa, kun tää on ainakin omasta mielestä tosi erityinen paikka, missä sie asut.

B

Tää vaikuttaa tosi paljon. Elämänrytmiin ja kaikkeen. Vuodenajat esimerkiksi. Talvella pitää ne päivän askareet tehdä ja valosan aika on lyhyt ja on pakkasta. Pitää kantaa vesiä ja puita. Aika paljon siinä on sitä semmosta ihan vaan selviytymistä ja olemassaoloa vaan, että saat mökkis lämpimäksi. Ja saunan lämpimäksi. Siihen menee aikaa. Kaikki arkiaskareet, niiden myötä myös se näkökulma muuttuu. Kun aloitti kuvataiteilijana, niin se oli hirveetä suorittamista, että piti jotenkin lunastaa se elämä, että olenhan minä jotain, että ansaitsenhan minä nämä apurahat ja ansaitsenhan minä tämän näyttelyn. Siinä meni se elämä ohi. Ei ihmisen tarvitse lunastaa sitä, että saa olla olemassa. Ajan myötä, myös tämän ympäristön takia, missä elää, niin se on helpottanu.

A

Miten sie työskentelet sitten nykyään? Mikä siun suhde työhön on?

B

Mä haluan olla selkeämpi ja suurempi. Mä opiskelin taidemaalariksi, mutta en halua kätkeä asioita jonnekin semmoiseen esteettisyyteen tai kauneuteen. Mietin, että miten mä voisin sanoa tän mahdollisimman suoraan. Maalaaminen on jäänyt vähemmälle. Mulla oli semmoinen tunne, että mä olin oppinut sen, että miten tehdään kaunista ja sievää. Se ei tyydyttänyt mua. Rupesin käyttämään tekstejä. Selkeämmin tuln myös kaapista ulos oman homoseksuaalisuuteni kanssa. Tuli semmonen, että nyt mä en enää

sitä loivenna tai lievennä. Nyt mä sanon suoraan näin ja tuon oman seksuaalisuuteni esille, vaikka siitä tulis kuinka paljon negatiivista tai tulis turpaan, niin en mä enää voi olla hiljaa. Aika paljon omista töissä on kaikkea yhteiskunnallista. On sota ja se on vaikuttanut ihan hirveän paljon. Että mitä tässä voi tehdä? Taide tuntuu välillä jotenkin niin voimattomalta ja pieneltä. Ja kuitenkin se on meille ehkä se ainoa ase, millä me voidaan taistella.

A

Mitä asioita tai minkälaisia teoksia sie pidät kauniina?

B

On paljon sellaisia taiteilijoita, joiden teokset on todella kauniita. Mutta kyllä ehkä suurin kuitenkin on tämmöisenä aikana, kun on vaan niin paljon pahuutta, niin sitten oikeesti jotenkin liikuttuu siitä jonkun ihmisen hyvyydestä, että se on niin kaunista. Ja onhan se ihanaa, jos näet hienon teatteriesityksen tai hienon elokuvan. Kyllä mä luulen, että mä pystyn semmoista omaa tunneilmaisua taiteen kautta kokemaan, ei arkielämässä esimerkiksi liikutu niin paljon, mutta auta armias kun menee teatteriin. Se taide on keino harjoittaa sitä herkkyyttä, mikä itsessä on, liikuttua tai kokea vihaa tai rakkautta. Kyllä mä ainakin itse tarvitsen taidetta siihen. Ja jos tätä kautta ajattelee, että taidehan on ihan helvetin tärkeitä, että ihmiset pystyis eläytymään toisten ihmisten kohtaloihin. Kun katsoo tätä sotaa ja politiikkaa ja sitä, että miten ihmisiä kohdellaan ja köyhiä kohdellaan ja sairaita kohdellaan, niin tuntuu, että ihmisillä ei ole pienintäkään kykyä eläytyä tai asettua toisen ihmisen asemaan.

A

Mitkä on tärkeimmät asiat, mitä tarvitset, että voit tehdä työtä?

B

Tarvitsen hirvittävän paljon yksinäisyyttä. Rauhaa. Mun psyyke menee hirmu herkästi epätasapainoon. Iän myötä oppii enemmän varjelemaan itseään semmoiselta, että niissä asioissa, missä pystyy valitsemaan, niin ei ota vastaan negatiivisuutta, että ei joudu siihen negatiivisuuden kierteeseen ja toivottomuuteen. Yksinäisyyttä mä kaipaan tosi paljon ja sitten semmoista vapautta. Mitä vanhemmaksi tulee, niin sitä vaikeampaa on

sitoutua mihinkään, sitä on niin mustasukkainen omasta vapaudestaan. Sitten tietenkin tarttee ystäviä, että on tunne, että täällä maailmassa on joitakin ihmisiä, jotka hyväksyvät. Taiteessa on aina se riski, että jos ei tee semmoista taidetta, mikä on yleisesti hyväksyttyä, niin tuntee, että ei kelpaa. Silloin on tosi tärkeää, että on ihmisiä, jotka hyväksyy sen mitä sä teet ja ymmärrättää sitä mitä sä teet. Ja se on ihanaa, jos elämään tulee sellasia ihmisiä, jotka on fiksuja. Sehän on hirvittävä siunaus, jos sulla on ystäviä, jotka on fiksupia kuin sinä, jotka myös antaa hirveän paljon siihen sun ajatteluun, se avaa ihan uusia maailmoita. Enhän mä tajua edes omaa ikääni sen takia, että oon tutustunut nuorempiin ihmisiin.

A

Onko siulla ollut semmoisia vaiheita, että oot ollut liian väsynyt, tai että oot joutunut pysähtymään tai vaihtamaan suuntaa?

B

On. Joo. Aika usein tulee semmoinen tunne, että kykenenkö mä enää. Kun käyttää omaa elämänsä ja omaa ruumista ja persoonaa ja ajattelua teoksista niin paljon, niin sitten tulee se kysymys, että onko mä ryöstöviljelly itseni tyhjiin. Onko mussa enää mitään? Taiteessa kaikki perustuu kuitenkin sun omaan mieleen ja sieluun ja ruumiiseen. Ja kun on sairastanut masennusta, niin sehän on tosi iso pysähdys. Ja jos siitä masennuksesta toipuu, niin oppiiko siitä, että osaisi elää niin, että ei enää ajaudu siihen samaan, se tulee niin salakavalasti ja hiljaa. Ja sitten tietysti, kun sairasti syövän, niin ne kaikki kysymykset, että selviänkö mä hengissä tästä ja näinkö vähään mä kykenin, että vaikka kuinka yrittäis olla suorittamatta, niin aina sitä kuitenkin vertailee itseään muihin. Näinkö vähän mä sain aikaiseksi? Ja vaikka taiteilijana ei olisikaan kriisissä, niin sitten on vielä se muu elämä, joka on ihan retuperällä, että miksi mä en osannut olla kunnan ihminen. Mikä mussa on vikana? Miksi vittu mä oon näin vaurioitunut? Mutta kai se vaurio tai haava, mikä sussa on, niin se on myös se mistä sä ammennat taiteilijana, että toisaalta sitä vois olla myös kiitollinen siitä että on rikkoutunut. Ja onhan se taiteen tekeminen myös semmoista itsensä järjissä pitämistä ja hoitamista.

A

Ja kyllä taiteen tekeminen voi olla monille meistä se ainoa tapa olla mukana yhteiskunnassa tai liittyä siihen yhteiskuntaan.

B

Niin ja jos miettii, että miksi tekee jonkun teoksen, mikä sitä motivoi, niin kyllä sen tekee ensisijaisesti itselleen, mutta sitten samalla toivoo, että siitä joku muukin saisi jotain hyvää tai jotain tukea elämäänsä. Aika usein mua nykyään ahdistaa nuo ajatukset näyttelyn pitämisestä, että pitää viedä ne teokset sinne pois, kun musta on niin kivaa vaan tehdä itsekseni täällä. Ja se ei ole enää niin merkittävää, että näkeekö joku ne työt tai tuleeko siitä näyttelystä mitään, saako kritiikkiä ja saako rakkautta ja saako hyväksyntää, vaan sitä on niin, että tää riittää, niinku just tää, mitä tässä ja täällä on just nyt. Mä oon ruvennu kattoo tämmösiä, mä en tykkää tästä itetaiteilija-sanasta, mutta englanniksi se on outsider art, että ihmiset tekee sitä, mitä niiden on pakko tehdä, mutta ne ei tee sitä sen takia, että ne sais mainetta ja kunniaa ja rahaa ja kaikkee, vaan sitä on vaan tehtävä, se on jotain kanavointia, joku suurempi voima pistää sut tekemään sitä mitä sä teet, eikä niin, että se et sulla on joku oma ego tai joku että sun pitää menestyä. Ja tää taidemaailma on myös hirvittävän paljon muuttunut, jos ajattelee viimeisiä vuosikymmeniä. Tällä hetkellä paljon perustuu jotenkin siihen persoonaan, että kuka tekee ja minkälainen se on. Viime kesänä mulla oli ihan semmonen olo, että mä oon niin kyllästynyt olemaan Reima Hirvonen, että mä en halua enää olla Reima Hirvonen, haista paska Reima Hirvonen, että mä haluaisin olla vaan ontto luu. Mä olin lukenu intiaaniparantajien elämäkertoja, ja niissä puhuttiin, että on ontto luu, että on vaan kanava, että sä oot vaan niinku pieni nakki siinä kokonaisuudessa ja välität vaan jotain viestiä. Se oli jotenkin mulle tärkeä. Aika usein tulee kyllästyminen kuvataiteeseen ja siihen omaan tekemiseen ja sitten sitä hakee jostain muusta taiteenlajista innostusta ja se on hirvittävän kivaa kun huomaa, että hei nyt mä innostunkin jostain asiasta, olipa se sitten vaikka japanilainen buto tai jonkun ihmisen tapaa tehdä teatteria. Ja luonto auttaa paljon, nykyään mä teen paljon sitä, että lähden tuonne metsään, se antaa mittasuhteita kaikkeen, kun katselee vanhoja puita. Kun asuin Helsingissä, niin kyllä mä siellä koin enemmän yksinäisyyttä kuin täällä. Siellä se oli se yksinäisyys välillä niin musertavaa, että menin ruuhkaratikkaan, että joku edes jotenkin koskettais tai hipaisis. Ja muistan, että itkin vaan ja istuin siellä ratikassa. Täällä tulee harvoin sellasta, yksinäisyys on

täällä jotenkin siedettävämpää. Ja sen huomasi vasta, kun lähti sieltä pois, että miten paljon asiat oikeasti vaikuttaa hermostoon ja kaikkeen, äänet ja kiire, ne alitajuisesti syö sua.

A

Onko siulla jotakin, mitä vielä on mielessä?

B

Mä voisin nyt puhua politiikkaa.

A

Puhutaan politiikkaa tän jälkeen.

B

Tän aamun suurin ilo oli et demarit on noussu ja perseet laskenu.

A

Nyt ei lähetä tähän.

B

Joo, laita se pois niin puhutaan.

6. PERJANTAI 10.5.2024

Omassa lapsuudenkodissani oli paljon musiikkia. Isä rakasti musiikkia, keräsi LP-levyjä ja soitti kitaraa, vanhaa bluesia ja Bruce Springsteeniä. The Doorsia minulle soitettiin kuulokkeilla äitini vatsaan, kun en ollut vielä syntynyt. Kotona oli kirjoja ja niitä luettiin. Ja minua vietiin pelaamaan jalkapalloa.

Tänä aamuna käytiin pelaamassa sulkapalloa ystäväni Juho Mantereen kanssa. Juho on myös teatteriohjaaja ja taiteellisena johtajana täällä Helsingissä, Q-teatterilla. Oli mukavaa pelata ja sen jälkeen istua kahviossa juttelemassa. Puhuttiin myös tästä lopputyöstä. Juho sanoi hyvin, että valmis on parempi, kuin täydellinen. Aamen. Tänään on harmaa päivä, tuulee ja on kylmä, minulla on vielä loppupäivä aikaa kirjoittaa ja viilata. Viikonloppuna en tee töitä.

Haastattelut toivat mieleen lapsuudenkodin lisäksi taiteilijaseminaarin opistossa lukion jälkeen. Syksy Joensuussa, keltaiset ja punaiset lehdet, järvi, vanha opistorakennus, aamulenkit yhdessä luokkakavereiden kanssa. Muistan, kun oma elämäni meni kahtia, kun löysin teatterin. Se oli heti opistovuoden alussa syksyllä, juuri ennen syyslomaa. Aurinko paistoi opiston vanhoista ikkunoista liikuntasaliin, istuin lattialla kuuntelemassa ja tajusin, että on olemassa taiteilijoita. Ja ymmärsin, että haluan tehdä elämäntyöni taiteilijana, että haluan tehdä teatteria. Ihmetys ja riemu taiteen maailman ja oman paikan löytämisestä. Luottamus elämään ja ihmisiin. Tunsin huumaavaa onnea.

Rehellisyys, jolla Hannu-Pekka ja Reima kertoivat omasta elämästään ja suhteestaan työhön ja taiteeseen, myös vaikeista asioista, on minusta lohdullista. Toivon, että haastattelujen kautta tähän lopputyöhön on siirtynyt pieni palanen taiteilijaseminaarista, joka muutti minun elämäni. Taide ja taiteilija voi muuttaa maailmaa. Ainakin oman elämäni taide on pelastanut. Nyt kun olen valmistumassa ammattiin, tuntuu, että olen osa tätä yhteiskuntaa. Minusta ei ole aina tuntunut siltä.

Haastatteluista minulle jäi mieleen myös toive ihan tavallisen elämän elämisestä, se että arjen pienet asiat ovat niitä kaikkein tärkeimpiä. Niihin haluan myös itse taiteilijana keskittyä. Arki tekee tilaa elämän suurille teemoille ja kysymyksille, paradoksaalisesti, mitä pienempi elämä ja arki, sitä enemmän tilaa on käsitellä ja kysyä suuria kysymyksiä.

Haluan olla sellainen kuin oikeasti olen, ihmisenä ja taiteilijana, tehdä rehellisesti niitä asioita mistä nautin ja sellaista taidetta ja teatteria, mikä on minun mielestäni kaunista. Tykkään monista ihan tavallisista asioista, tykkään pestä pyykkiä, seurata ja pelata jalkapalloa, lukea ja juosta. Tykkään isoista klassikoista, Dostojevskistä ja Tšehovista, haluan työskennellä näyttämöllä hyvällä porukalla isojen teosten parissa.

Olen ylpeä siitä, että olen saanut tämän työn kirjoitettua. Melkein kaiken olen kirjoittanut junassa, kun olen suhannut ympäri Suomea. En ole tehnyt tätä lopputyötä yli omien rajojeni, en ole unohtanut syödä tai liikkua, en ole kirjoittanut öisin tai viikonloppuisin. Olen kirjoittanut vain sen, mihin minulla on ollut aikaa. Jos nyt pitäisi tiivistää, mitä olen oppinut näiden kahdeksan kouluvuoden aikana, niin se menisi jotenkin näin. Tee kaikesta mahdollisimman yksinkertaista, keskity arkeen, juokse, pidä viikonloput vapaana, lomat lomana, tee yksi työ kerrallaan ja kun teet, niin tee koko sydäimestä.

En kirjoita enempää. Nyt alkaa viikonloppu. Leeds pelaa sunnuntaina ensimmäisen nousukarsintapelin. Toivottavasti ensi syksynä ollaan taas Valioliigassa.

7. LÄHDELUETTELO

Kansilehdellä on näyttökuvaa omasta puhelimestani, lenkkireitti Joensuussa 9.5.2024.

Kuva: Esa-Matti Smolander

KIRJALLISET LÄHTEET:

Björkman, Hannu-Pekka. 2020. *Työn sankari*. Essee kokoelmassa *Pakopiste*, toimittaneet Hannu-Pekka Björkman ja Nina Honkanen. Helsinki: Into.

Kalha, Harri. 2010. *Himon ja häpeän kuvia*. Essee Reima Hirvosen teoksessa *This is my sauna*. Helsinki: Art-Print.

HAASTATTELUT:

Hannu-Pekka Björkman. 7.5.2024. Helsinki.

Reima Hirvonen. 9.5.2024. Eno.

ELOKUVAT JA INTERNET:

Beautiful. 2010. Elokuva. Ohjaus: Alejandro González Iñárritu. Universal Pictures, 2010.

Nykänen, Anna-Stiina. 2022. *Syrjässä säilyy viisaus*. Artikkel. Helsingin Sanomat. Haettu 7.5.2024.

<https://dynamic.hs.fi/a/2022/valdurmikita/>

ESITYKSET:

Kaksi sisarta. Taiteellinen opinnäyte. Teatterikorkeakoulun ja Teatteri Vanhan Jukon yhteistuotanto. Työryhmä: Käsikirjoitus: Veikka Heinonen, Ohjaus: Esa-Matti Smolander, Lavastussuunnittelu: Tinja Salmi, Pukusuunnittelu: Iida Ukkola, Valosuunnittelu: Topias Toppinen, Äänisuunnittelu: Antti Kainulainen, Näyttelijät: Suvi Blick, Annika Hartikka, Markus Karekallas, Maria Nissi ja Oona Toivola. Teatteri Vanha Juko, Lahti. Ensi-ilta 5.3.2022 ja uusintaensi-ilta 2.9.2022.

Lokki. Alkuperäisteksti: Anton Tšehov. Suomenos: Lauri Sipari. Työryhmä: Sovitus ja ohjaus: Esa-Matti Smolander, Lavastus- ja pukusuunnittelu: Iida Ukkola, Valosuunnittelu: Tiina Hauta-aho, Äänisuunnittelu: Tommi Raitala, Näyttelijät: Annika Hartikka, Saana Hyvärinen, Teemu Palosaari, Anna Pitkämäki, Mikko Pörhölä, Aki Raiskio ja Henna Wallin. Lahden kaupunginteatteri. Ensi-ilta 18.11.2023.

Rakkaudesta lajiin. Työryhmä: Käsikirjoitus: Veikka Heinonen, Ohjaus: Esa-Matti Smolander, Lavastus- ja pukusuunnittelu: Iida Ukkola, Valosuunnittelu: Kari Penttinen, Äänisuunnittelu: Elle Kokkonen, Näyttelijät: Kari Koivuranta ja Karoliina Surma-aho. Rovaniemen kaupunginteatteri. Ensi-ilta 8.9.2023.

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET:

Rakkaudesta lajiin. Käsiohjelma. Rovaniemen kaupunginteatteri. Ensi-ilta 8.9.2023.

Tšehov, Anton. 2023. *Lokki*. Sovitus: Esa-Matti Smolander, Lauri Siparin suomennoksen pohjalta. Lahden kaupunginteatteri. Ensi-ilta 18.11.2023.